

DR. GREGORJU ČREMOŠNIKU V SPOMIN

Dne 12. novembra 1958 se je po težki in dolgotrajni bolezni končala življenjska pot zgodovinarja in profesorja ljubljanske univerze dr. Gregorja Čremošnika.

Izgube, ki je nastala z njegovo smrtjo, ne bomo mogli tako kmalu preboleti. To čutimo vsi, ki smo sodelovali z njim, to čutijo študentje zgodovinskega seminarja na naši univerzi, ki so prikrajšani za njegova tako kvalitetna predavanja. Bil je tih in skromen. Stroge in izklesane so bile poteze na njegovem obrazu, strog in neizprosni je bil do samega sebe, pa vendar smo spoznali, kako plemenito in čuteče srce bije v njegovih prsih. Ni ga več med nami. S svojimi deli, ki pričajo o njegovi veliki ljubezni do proučevanja preteklosti naših narodov, si je postavil trajan spomenik. V tem kratkem sestavku, ki mu ga posvečamo, bo težko zajeti vse tisto, s čimer bi ga lahko osvetlili kot človeka, znanstvenika in pedagoga in se mu tako skromno oddolžili za njegovo delo.

Gregor Čremošnik se je rodil v kmečki družini 24. februarja 1890 v kraju Ločica pri Polzeli v Savinjski dolini. Po končanem gimnazijskem študiju v Celju in Mariboru, kjer je maturiral leta 1910, se je vpisal na univerzo v Gradcu. Študiral je slovansko filologijo in zgodovino. Tu je poslušal predavanja velikega slavista Matije Murka ter si pridobil solidno podlago za poznejše delo na področju cirilske paleografije in diplomatike ter se lotil reševanja nekaterih zapletenih etimoloških vprašanj (s tega področja bi omenili študijo *Trebnje*, Slavistična revija X, 1957). Leta 1915 je promoviral. Toda želja po čimvečjem znanju in izpopolnjevanju ga je gnala naprej. V letnem semestru 1915 se je vpisal kot izredni slušatelj na dunajsko univerzo z namenom, da izpopolni svoje znanje v zgodovinski stroki. Poslušal je predavanja znanega zgodovinarja prof. Konstantina Jirečka in se tako poglobil v zgodovino južnoslovanskih narodov. Ob Murku in Jirečku je rasel prof. Čremošnik, oba sta mu postala vzor pri znanstvenem delu.

Po kratkem službovanju v Trstu, kjer je bil gimnazijski profesor, ga najdemo že junija 1917. leta v Sarajevu. Bil je imenovan za sekretarja Bosensko-hercegovskega inštituta za raziskovanje Balkana. S propadom Avstroogrške je bil ta inštitut ukinjen, prof. Čremošnik pa je bil premeščen v Zemaljski muzej v Sarajevu kot kustos. Tu je dolgo let vodil biblioteko ter srednjeveški oddelek muzeja. Prof. Čremošnik se je vživel v bosenske razmere, našel je tam svoje prijatelje in sodelavce. Bosanci so ga sprejeli za svojega. V Sarajevu je užival velik ugled. Ne smemo se torej čuditi, da je ostal s Sarajevom povezan do konca. Zadnje svoje delo »Nekoliko napomena o Brskovu i Kragujevačkoj ostavi«, ki ga je pisal v poslednjih dnevih življenja, je namenil Glasniku zemaljskega muzeja v Sarajevu, kjer se je v uvodu, kot bi slutil, da se mu bliža konec, poslovil od

te institucije s sledečimi besedami: »Največji del svojih delovnih let, a tudi najlepših, sem preživel v muzeju v Sarajevu. Zaradi tega naj mi bo dovoljeno, da v GZM objavim nekoliko teh pripomb.« Sarajevsko obdobje lahko smatramo za njegovo najplodnejšo dobo. Tedaj je postavil temelje za vse poznejše znanstveno udejstvovanje. Omogočeno mu je bilo, da je našel svoje specialno področje in usmeritev. K temu so prispevali nepretргani stiki z arhivom v Dubrovniku, ki je postal prof. Čremošniku neizčrpana zakladnica pri njegovem znanstvenem izživljanju. V tem času je dobil za svoje delo tudi priznanje od Srpske akademije nauka v Beogradu. Leta 1932 je bil izbran za njenega dopisnega člana.

Ni pa bilo njegovo delovanje omejeno samo na Bosno. Leta 1935 ga srečamo v Skopju, kjer je bil izbran za univerzitetnega profesorja na filozofski fakulteti. Predaval je občo in narodno zgodovino srednjega veka. Na tem mestu je ostal do začetka druge svetovne vojne. Bil je pregnan v Beograd, kjer je med okupacijo preživel najtežja leta v svojem življenju.

Po osvoboditvi je bil poklican v Slovenijo in je prevzel na zgodovinskem oddelku filozofske fakultete v Ljubljani stolicu za zgodovino južnih Slovanov. Tako se je šele na jesen svojega življenja vrnil med nas, da posreduje mlajšim generacijam plod svojega dolgoletnega znanstvenega in pedagoškega delovanja, ter vzgaja študente v spoštovanju do bogate zgodovinske preteklosti naših narodov.

Prof. Čremošnik je bil eden redkih slovenskih zgodovinarjev-znanstvenikov, ki se je iztrgal iz lokalnih slovenskih okvirov ter vse svoje neumorno ustvarjalno delo posvetil zgodovini naših sosedov, zgodovini jugoslovanskih narodov.

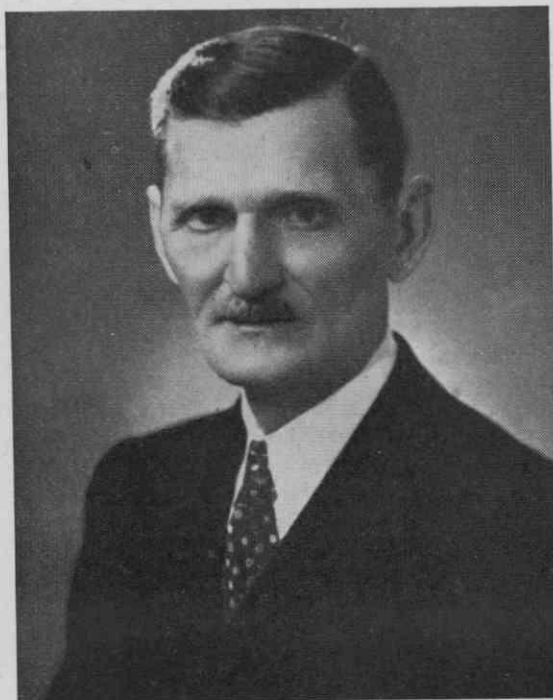
Zgodaj se je začel ukvarjati z znanstvenim delom. Še kot dijak in študent je objavil nekaj prispevkov literarno-zgodovinske vsebine. (Jurčičev grof Erazem Tatenbach, Ljubljanski Zvon 1915; Nekaj literarne korespondence, LZ 1916; Pegam in Lambergar, LZ 1918; Naša vojaška narodna pesem, Glasnik muzej. društva za Slov. XX. 1939.) V Sarajevo je bil poklican leta 1917 z namenom, da bi v Inštitutu za raziskovanje Balkana pripravil kritično izdajo »Corpus inscriptionum Slavorum meridionalium«, kjer bi bile zajete cirilske in glagolske listine. Ko je bil ta inštitut z razpadom Avstroogrške razpuščen, je izvedba tega znanstvenega dela propadla. Kljub temu je prof. Čremošnik nadaljeval z delom na tem področju in prav tu dal svoj največji in najtrajnejši prispevek znanosti.

Sicer lahko rečemo, da je bilo njegovo znanstveno delovanje vsestransko, vendar omejeno v glavnem le na srednji vek. Kot kustos Zemaljskega muzeja v Sarajevu se je ukvarjal tudi z arheologijo in objavil nekaj krajših študij (Nalazi iz rimskog doba na Stupu kod Sarajeva, GZM 42, 1930; Gotisches und Römisches aus

Breza bei Sarajevo, *Novitates musei Sarajevoensis* 9, 1950). Njegovo nadaljnje znanstveno delovanje je bilo predvsem usmerjeno na raziskovanje arhiva dubrovnške republike. Res je, da prof. Čremošnik ni zapustil kakega obsežnejšega dela ali sinteze o kakšnem večjem zgodovinskem problemu ali dobi. Njegovo delo je bilo usmerjeno predvsem v analizo in interpretacijo zgodovinskih virov. Izsledki in dognanja njegovega preciznega, drobnega in dolgoletnega dela pa so za zgodovinarja sintetika nujno potrebni. Kdorkoli bo pisal zgodovino Srbov, Bosne ali Dubrovnika, ne bo smel iti mimo njegovih razprav ali izdaj virov.

Posebej bi omenil njegove študije o postanku dubrovnškega arhiva ter o prvih notarskih knjigah. Prof. Čremošnik je bil prvi, ki se je temeljito poglobil v vsebino prvih notarskih knjig ter jih analiziral. Njegova odkritja so odstranila mnoge nejasnosti glede prvih notarjev in kancelarjev Dubrovnika. (Dubrovačka kancelarija do god. 1300 i najstarije knjige dubrovačke arhive, *GZM* 59, 1927; Dodatak članku »Dubrovačka kancelarija« *GZM* 41, 1929; Kada je postao dubrovački arhiv *GZM* 44, 1952; Nekoliko notara na Lastovu poreklom iz Zete srednjeg veka, *Glasnik skopskog naučnog društva* 19, 1938; Notarijat Lastova u srednjem veku, *Jugoslav. istor. časopis* V, 1939; Dubrovački notar presbiter Johanes, *Glas SAN* 171, 1936; Postanak i razvoj srpske ili hrvatske kancelarije u Dubrovniku, *Anali histor. instituta JAZU v Dubrovniku*, I, 1952).

Zelo pomembno je tudi njegovo delo pri pripravljanju edicij virov. Pred drugo svetovno vojno je v zbirki *SAN Istoriski spomeniki dubrov. arhiva* izdal *Kancelariske i notarske spise od 1278—1301*. Gradivo, ki je zbrano v tej knjigi, je pravzaprav izbor vseh tistih imbreviatur, ki se nanašajo na zaledje Dubrovnške republike (Srbija, Bosna) in jih je našel v prvih notarskih in kancelarskih knjigah dubrovnškega arhiva. Pomen tega dela je bil zelo velik. V prvi vrsti je opozoril na izredno važne in pomembne podatke za proučevanje Srbije in Bosne, poleg tega pa je to vrsto virov približal mnogo širšemu krogu znanstvenikov. Po osvoboditvi je Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu imela v načrtu izdajo vseh pomembnejših arhivskih knjig dubrovnškega arhiva in je v ta namen ustanovila posebno zbirko »*Monumenta ragusina*«. To delo je bilo poverjeno prof. Čremošniku. Pripravil je prvi zvezek te zbirke, ki je izšel leta 1951 pod naslovom: *Spisi dubrovačke kancelarije — zapisi notara Tomazina de Savere 1278—1282*. Žal je ostalo samo pri tem zvezku. Rokopis drugega zvezka je zaradi pomanjkanja finančnih sredstev obležal v predalih akademije. Kako nujno bi bilo treba nadaljevati z izdajanjem teh virov, nam kaže vsebina prvega zvezka. Zbran je bogat arhivski material, na podlagi katerega bo lahko opisati in osvetliti marsikatero socialno in gospodarsko stran dubrovnške republike in njenih sosedov.

Posebno pozornost je prof. Čremošnik posvetil ekonomskim in socialnim vprašanjem srednjeveške zgodovine Dubrovnika, Srbije in Bosne, v manjši meri ga je zanimala politična zgodovina. (Vinogradarstvo i vino u Dalmaciji, *GZM* 56, 1933; Naša trgovačka društva u srednjem veku, *GZM* 56, 1924; Uvozna trgovina Srbije u god. 1282 i 1283, *Spomenik SAN* 62, 1925; Vrednost dubrovačkog uvoza u Srbiju i Bosnu, *GZM* 41, 1929; Naše roblje u srednjem veku, *Jugosl. njiva* 6, 1922; Pravni položaj našeg roblja u srednjem veku *GZM* n. s. II, 1946; Izvori za istoriju roblja i servcijalnih odnosa u našim zemljama sred. veka, *Istorisko-pravni zbornik, Sarajevo* I, 1949; Odnos Dubrovnika prema Mlecima do god. 1358, *Narodna starina* 12, 1956; Ugovor izmedju kralja Tvrtka I i Dubrovnika od 9. IV. 1387, *GZM* n. s. I, 1946; Bosanska kraljica Gruba, *Godišnjak istor. društva BIH* IV, 1952; Podlaga trditev o slovanskem poreklu cesarja Justinijana, *Zgod. časopis VI/VII*, 1952/53; Oko bogumilstva u srednjevekovnoj Bosni, *Prosveta* 21, 1957; Prodaja Bosanskog Primorja Dubrovniku i kralj Ostoja, *GZM* 40, 1928.)

Mnogo se je ukvarjal tudi z numizmatiko in sfragistikom v srbski in dubrovnški srednjeveški zgodovini. Prispeval je nekaj zelo tehtnih in pomembnih študij. (Razvoj srbskog novčarstva do kralja Milutina, *Beograd* 1935; Novčarstvo u starom Dubrovniku, *Jugoslav. njiva*, 9, 1925; Prilozi dubrovačkoj i srbskoj numizmatici, *Slavia* 7, Praga 1928; Dubrovački pečati srednjeg veka, *Anali hist. inst. JAZU u Dubrovniku*, IV-V, 1956.)

Največ svojega znanstvenega delovanja pa je namenil tisti veji južnoslovanske zgodovine,

ki zahteva izrednih naporov in zato tudi velike ljubezni do dela, to je diplomatiki in paleografiji cirilskih listin. To delo, ki je terjalo mnogo potrpežljivosti, vztrajnosti in predanosti, je lahko opravil samo človek njegovega kova. S kakšnim veseljem in s kakšno mero idealizma je pregledoval in obdeloval orumenele pergamente, popisane s cirilsko pisavo! Ogromno ur je žrtvoval za to, da bi s točno in vestno paleografsko in diplomatično analizo olajšal delo bodočim raziskovalcem vsebine teh pergamentnih listov. Njegovo delo je bilo težaško in mu ni moglo prinesiti nobenih materialnih koristi, pa ga je vseeno opraviljal z nekim notranjim zadovoljstvom in zadoščenjem. Med njegova najpomembnejša dela te vrste lahko štejemo izdajo »Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka« (GZM od 1948 do 1952). V tem delu je obravnaval vsako listino bosenskih vladarjev in velikašev posebej, analiziral pisavo, razpravljal o notranjih in zunanjih znakih listine, obdelal vse pečate, posebej pa se je zaustavil tudi pri pisarjih teh listin. Takšna raziskovanja imajo mnogo večji značaj in ne služijo samo kot pomožno sredstvo, temveč se lahko ustvarijo na takšni podlagi daljnosežnejši zaključki o zgodovinskem razvoju naše narodne kulture. V razpravi »Original povelje Kulina bana« (GZM, n. s. 12, 1957) pa je prišel najbolj do izraza izredni čut prof. Čremošnika za paleografska in diplomatična raziskovanja. To delo, čeprav zelo kratko, je napisano s takšno prepričljivostjo in jasnostjo, s takšnim, lahko bi rekli, intimnim poznavanjem gradiva, z življenjem v razmere tedanje dobe in v življenje tedanjih pisarn, da lahko to delo služi kot vzor bodočim delavcem na področju cirilske paleografije in diplomatike. Žal pa prof. Čremošnik ni dočakal izida svojega večjega dela s področja cirilske diplomatike. V Gradcu je izšlo njegovo posthumno delo »Die serbische diplomatische Minuskel (v Studien zur älteren Geschichte Osteuropas, II, 1959). Tu je prvič v obliki sinteze podal nastanek in razvoj srbske diplomatske minuskule. (S tega področja bi lahko omenili

še sledeča pomembnejša dela: Kratice »Nomina sacra« u cerkvenoslav. spomenicima, Slavia 4, Praga 1925; Studije iz srpskog paleografije i diplomatike, Glasnik skopskog naučnog društva, 21, 1940; Hirografi u srpskoj diplomaciji sred. veka, Godišnjak Skop. Fil. fak. 4, 1940.)¹

Ob snovanju načrtov za bodočnost (v mislih je imel obsežno delo o cirilski diplomatiki in o južnoslovanskih pečatih) mu je omahnila roka. Na delovni mizi so obležali nedokončani rokopisi, ostali so fragmenti, v zapuščini pa je ostalo še mnogo zapiskov, ki pričajo, kaj vse bi nam lahko prof. Čremošnik dal s področja cirilskih pomožnih ved kakor tudi s področja južnoslovanske zgodovine, če bi mu usoda naklonila še nekaj let mirnega in plodnega življenja. Njegovo življenjsko delo, ki je pognalo svoje korenine že v mladosti ob prvih stikih z našimi bratskimi narodi, ni bilo zaman. Začrtal je jasno pot, po kateri bo moral kreniti vsakdo, ki bo hotel nadaljevati njegovo pionirsko delo.

Tak je bil lik prof. Čremošnika znanstvenika, še v mnogo lepši luči pa nam bo ostal v spominu kot človek in vzgojitelj. Kot akademski učitelj je pesvetil svojim študentom večino svojega časa in jih skušal obogatiti s svojim znanjem in razgledanostjo. Prišel je k nam z namenom, da bi vzgojil mladi rod v spoznanju, da temelji bodočnost socialistične Jugoslavije na resnični in iskreni slogi ter bratstvu jugoslovanskih narodov, pri čemer lahko ravno poznavanje zgodovinske preteklosti prispeva največji delež. Za ta ideal je gorel z mladostno navdušenostjo. Nepozabni bodo ostali njegovi seminarji in njegova predavanja.

Letos bi prof. Čremošnik praznoval svojo sedemdesetletnico. Ni je dočakal. Naj bodo te skromne misli o njem kot znanstveniku in kot človeku posvečene v zahvalo za vse, kar nam je dal in s čimer nas je obogatil.

Ignac Voje

OPOMBA

1. Bibliografija Čremošnikovih del tu ni popolna, omenjeni so le najpomembnejši njegovi spisi.

